

УДК 352 07(48)

Заблоцький Володимир Валентинович

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічної служби й управління навчальними закладами
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

Zablotskyi Volodymyr

*Doctor of Science in State Administration, Professor,
Professor of the Department of Civil Service and Management of Educational Institutions
State Institution "Luhansk Taras Shevchenko National University"*

ORCID: 0000-0003-1032-8993

DOI: 10.25313/2617-572X-2026-3-68-17

СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У КРАЇНАХ ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

DEVELOPMENT OF THE LOCAL SELF-GOVERNMENT SYSTEM IN NORTHERN EUROPEAN COUNTRIES: PROBLEMS AND PROSPECTS

Анотація. Вступ. Місцеве самоврядування є однією з базових інституцій демократичної держави, що забезпечує реалізацію принципу народовладдя, наближення публічної влади до громадян та ефективне вирішення питань місцевого значення. Саме на місцевому рівні відбувається безпосередня взаємодія органів влади з населенням, формуються умови для участі громадян у прийнятті управлінських рішень та забезпечується баланс між публічними інтересами держави і потребами територіальних громад. У сучасних умовах глобалізації, зростання ролі регіонів, децентралізації влади та посилення вимог до якості публічних послуг питання розвитку місцевого самоврядування набувають особливої актуальності. Ефективна система місцевої влади розглядається як ключовий чинник соціально-економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності територій, зміцнення соціальної згуртованості та довіри громадян до публічних інституцій. Водночас, трансформаційні процеси, що відбуваються у державах Європи, супроводжуються новими викликами, пов'язаними з демографічними змінами, урбанізацією, фінансовими обмеженнями, цифровізацією управління та зростанням соціальних потреб населення. У цьому контексті особливий науковий і практичний інтерес становить досвід країн Північної Європи – Швеції, Фінляндії, Норвегії, Данії та Ісландії, які традиційно вважаються одними з найбільш успішних прикладів побудови ефективної системи місцевого самоврядування. Північна модель характеризується високим рівнем муніципальної автономії, значною фінансовою самостійністю місцевих органів влади, чітким розмежуванням повноважень між державним, регіональним і місцевим рівнями, а також активною участю громадян у процесах місцевого управління. Завдяки цим чинникам, країнам Північної Європи вдалося досягти високих стандартів надання публічних і соціальних послуг, сталого територіального розвитку та високого рівня довіри населення до органів влади.

Важливою особливістю розвитку місцевого самоврядування у північних країнах є його глибоке історичне коріння та міцне конституційно-правове закріплення. Тривалий еволюційний шлях формування муніципальних інституцій сприяв становленню стабільних моделей управління, які поєднують автономію територіальних громад із ефективними механізмами державного контролю та координації. Разом з тим, сучасний етап розвитку місцевого самоврядування у країнах Північної Європи супроводжується процесами адміністративно-територіальних реформ, укрупнення муніципалітетів, розвитку міжмуніципального співробітництва та впровадження інноваційних управлінських практик, зокрема цифрових технологій. Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу історичних передумов, інституційних засад і сучасних тенденцій розвитку системи місцевого самоврядування у країнах Північної Європи, а також виявлення основних проблем і перспектив її подальшої еволюції. Особливого значення такий аналіз набуває у контексті реформування системи місцевого самоврядування в Україні, яка перебуває у стані децентралізаційних перетворень і

Авторське право © Автор(и). Це стаття з відкритим доступом, що розповсюджується відповідно до умови ліцензії Creative Commons Attribution Ліцензія 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

потребує науково обґрунтованого запозичення та адаптації кращих європейських практик з урахуванням національних особливостей. Досвід північних країн може бути важливим орієнтиром для підвищення ефективності місцевого управління, зміцнення фінансової спроможності громад та розвитку демократичних інститутів на місцевому рівні.

Мета. Метою статті є комплексний аналіз розвитку системи місцевого самоврядування у країнах Північної Європи, виявлення основних проблем її функціонування та визначення перспектив подальшого розвитку з урахуванням можливостей використання цього досвіду в інших державах.

Для досягнення поставленої мети у статті передбачено вирішення таких завдань:

- проаналізувати історичні передумови становлення місцевого самоврядування у країнах Північної Європи;
- охарактеризувати основні принципи та інституційні моделі організації місцевої влади;
- визначити функціональні особливості діяльності муніципалітетів;
- окреслити ключові проблеми сучасного етапу розвитку;
- сформулювати перспективи подальшого вдосконалення системи місцевого самоврядування.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження здійснено на основі комплексного теоретико-правового та порівняльного підходів. Емпіричну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, аналітичні звіти міжнародних організацій (зокрема Ради Європи, ОЕСР, Північної ради), нормативно-правові акти та конституційні положення країн Північної Європи, офіційні публікації органів державної та місцевої влади, а також статистичні та довідкові матеріали. Сукупне застосування зазначених методів забезпечило наукову обґрунтованість висновків та достовірність результатів дослідження.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що забезпечують комплексний та міждисциплінарний аналіз розвитку системи місцевого самоврядування у країнах Північної Європи:

- діалектичний метод, який дав змогу розглядати місцеве самоврядування як динамічне явище, що перебуває у постійному розвитку під впливом соціально-економічних, політичних та правових чинників;
- історичний метод, що дозволив простежити етапи становлення та еволюції інститутів місцевого самоврядування у Швеції, Данії, Норвегії, Фінляндії та Ісландії, виявити історичні передумови сучасних моделей децентралізації та автономії муніципалітетів;
- порівняльно-правовий метод застосовувався з метою зіставлення конституційно-правових засад, організаційних структур і функціональних повноважень органів місцевого самоврядування в окремих країнах Північної Європи, що дало можливість визначити спільні риси та національні особливості їх розвитку;
- системний та структурно-функціональний методи дали змогу розглянути місцеве самоврядування як цілісну багаторівневу систему, елементи якої перебувають у взаємозв'язку між собою та з центральними органами державної влади. За допомогою цих підходів проаналізовано розподіл повноважень, фінансові механізми, а також інституційні взаємодії між муніципальним і регіональним рівнями управління;
- метод аналізу і синтезу для узагальнення теоретичних положень та емпіричних даних, а також формально-юридичний метод для тлумачення норм національного законодавства та міжнародних документів у сфері місцевого самоврядування;
- статистичний метод використовувався для аналізу показників фінансової спроможності муніципалітетів, демографічних тенденцій та рівня участі громадян у місцевому управлінні.

Результати. У результаті проведеного дослідження встановлено, що система місцевого самоврядування у країнах Північної Європи базується на поєднанні високого рівня муніципальної автономії з ефективними механізмами державного контролю, координації та фінансового вирівнювання. Така модель дозволяє забезпечувати баланс між самостійністю органів місцевої влади та єдністю публічної політики на національному рівні.

Доведено, що історичні традиції самоврядування, закріплені у конституціях та базових законах Швеції, Данії, Норвегії, Фінляндії та Ісландії стали підґрунтям для формування стабільних і легітимних інституцій місцевої влади. Наявність конституційних гарантій сприяє високому рівню довіри громадян до муніципалітетів та забезпечує передбачуваність розвитку системи місцевого самоврядування. У ході дослідження встановлено, що передача значної частини соціальних і публічних функцій на місцевий рівень у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення та просторового планування забезпечує більш ефективне, адресне надання публічних послуг населенню. Муніципалітети мають змогу гнучко реагувати на локальні потреби громад, що позитивно впливають на якість управлінських рішень. Разом із тим виявлено, що сучасні соціально-економічні виклики, пов'язані зі старінням населення, внутрішньою міграцією, скороченням чисельності мешканців у сільських і віддалених громадах, а також зростанням бюджетного навантаження створюють додатковий тиск на фінансову спроможність муніципалітетів. У цьому контексті особливого значення набувають механізми міжмуніципального співробітництва, державної фінансової підтримки та системи горизонтального й вертикального бюджетного вирівнювання. Дослідження також засвідчило, що цифрова трансформація місцевого управління поступово стає важливим чинником підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування. Запровадження електронних сервісів, цифрових платформ участі громадян та елементів smart governance сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та залученню населення до процесів прийняття рішень.

Перспективи. Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є поглиблений аналіз впливу цифровізації та електронного врядування на ефективність і підзвітність органів місцевого самоврядування у країнах Північної Європи. Особливої уваги потребує вивчення практик використання цифрових інструментів для підвищення участі громадян

у місцевому управлінні та формуванні інклюзивних моделей прийняття рішень. Важливим напрямом подальших досліджень є аналіз міжмуніципального співробітництва як інструменту підвищення інституційної та фінансової спроможності малих і середніх громад в умовах демографічного скорочення та територіальної розпорошеності населення. Доцільним є також дослідження ефективності різних моделей укрупнення муніципалітетів та їх впливу на якість надання публічних послуг. Перспективним є й порівняльний аналіз можливостей адаптації окремих елементів північної моделі місцевого самоврядування до умов інших держав, зокрема України, з урахуванням національних особливостей правової системи, адміністративно-територіального устрою та рівня соціально-економічного розвитку. Такі дослідження можуть стати підґрунтям для вдосконалення національної політики децентралізації та розвитку спроможного місцевого самоврядування.

Ключові слова: місцеве самоврядування, децентралізація, муніципалітети, публічне управління, цифровізація, електронне врядування, smart governance, громадянська участь, публічні послуги, сталий розвиток територій, місцева автономія.

Summary. Introduction. Local self-government is one of the fundamental institutions of a democratic state, ensuring the implementation of the principle of popular sovereignty, bringing public authority closer to citizens, and enabling the effective resolution of issues of local significance. In contemporary conditions characterized by the growing role of regions, decentralization of power, and increasing demands for the quality of public services, the development of local self-government has gained particular relevance. The countries of Northern Europe (Sweden, Finland, Norway, Denmark, and Iceland) are traditionally regarded as some of the most successful examples of building effective systems of local self-government. Their models are characterized by a high level of municipal autonomy, significant fiscal independence, a clear division of powers between levels of government, and active citizen participation in local governance. These factors have contributed to a high level of socio-economic development and public trust in governmental institutions. The relevance of this study is determined by the need for a comprehensive analysis of the historical preconditions, institutional foundations, and contemporary trends in the development of local self-government in the countries of Northern Europe, as well as for identifying the key challenges and prospects of its further evolution. Such an analysis is particularly important in the context of reforming the local self-government system in Ukraine and adapting best European practices.

Purpose. The purpose of the study is to conduct a comprehensive analysis of the development of local self-government systems in the countries of Northern Europe, to identify the main problems of their functioning, and to determine prospects for further development, taking into account the possibilities of applying this experience in other countries.

To achieve this purpose, the article addresses the following objectives:

- to analyze the historical preconditions for the formation of local self-government in the countries of Northern Europe;
- to characterize the main principles and institutional models of local government organization;
- to identify the functional features of municipal activities;
- to outline the key challenges of the current stage of development;
- to formulate prospects for further improvement of the local self-government system.

Materials and Methods. The empirical basis of the study consists of scholarly works by domestic and foreign researchers, analytical reports of international organizations (in particular, the Council of Europe, the OECD, and the Nordic Council), regulatory and legal acts and constitutional provisions of the countries of Northern Europe, official publications of state and local authorities, as well as statistical and reference materials. The integrated application of these methods ensured the scientific validity of the conclusions and the reliability of the research results.

The methodological framework of the study is based on a combination of general scientific and special research methods that provide a comprehensive and interdisciplinary analysis of the development of local self-government systems in the countries of Northern Europe, including:

- the dialectical method, which made it possible to consider local self-government as a dynamic phenomenon undergoing continuous development under the influence of socio-economic, political, and legal factors;
- the historical method, which allowed tracing the stages of formation and evolution of local self-government institutions in Sweden, Denmark, Norway, Finland, and Iceland, and identifying the historical preconditions of contemporary models of decentralization and municipal autonomy;
- the comparative legal method, applied to compare constitutional and legal foundations, organizational structures, and functional powers of local self-government bodies in individual Northern European countries, which enabled the identification of common features and national specificities of their development;
- systemic and structural-functional methods, which made it possible to examine local self-government as an integrated multilevel system whose elements interact with each other and with central government authorities; these approaches were used to analyze the distribution of powers, financial mechanisms, and institutional interactions between municipal and regional levels of governance;
- the methods of analysis and synthesis, used to generalize theoretical provisions and empirical data, as well as the formal legal method for interpreting national legislation and international legal documents in the field of local self-government;
- the statistical method, employed to analyze indicators of municipal financial capacity, demographic trends, and levels of citizen participation in local governance.

Results. The study established that the system of local self-government in the countries of Northern Europe is based on a combination of a high level of municipal autonomy and effective mechanisms of state control, coordination, and fiscal

equalization. This model ensures a balance between the independence of local authorities and the coherence of public policy at the national level. It has been proven that historical traditions of self-government, enshrined in the constitutions and basic laws of Sweden, Denmark, Norway, Finland, and Iceland, have formed the foundation for stable and legitimate local government institutions. Constitutional guarantees contribute to a high level of public trust in municipalities and ensure the predictability of local self-government development. The research demonstrates that the transfer of a significant share of social and public functions to the local level – particularly in the fields of education, healthcare, social welfare, and spatial planning – ensures more efficient, targeted, and needs-oriented provision of public services. Municipalities are able to respond flexibly to local community needs, which positively affects the quality of managerial decisions. At the same time, the study reveals that contemporary socio-economic challenges related to population aging, internal migration, declining populations in rural and remote areas, and increasing budgetary pressures create additional strain on the financial capacity of municipalities. In this context, mechanisms of inter-municipal cooperation, state financial support, and systems of horizontal and vertical fiscal equalization become particularly important. The study also shows that the digital transformation of local governance is gradually becoming a significant factor in enhancing the effectiveness of local self-government bodies. The introduction of electronic services, digital citizen participation platforms, and elements of smart governance contributes to greater transparency, accountability, and public engagement in decision-making processes.

Perspectives. Promising areas for further research include an in-depth analysis of the impact of digitalization and e-governance on the effectiveness and accountability of local self-government bodies in the countries of Northern Europe. Special attention should be paid to studying practices of using digital tools to enhance citizen participation in local governance and to develop inclusive decision-making models. Another important research direction is the analysis of inter-municipal cooperation as a tool for strengthening the institutional and financial capacity of small and medium-sized communities, particularly in the context of demographic decline and territorial dispersion. It is also advisable to examine the effectiveness of different models of municipal amalgamation and their impact on the quality of public service provision. A comparative analysis of the possibilities for adapting certain elements of the Nordic model of local self-government to the conditions of other countries, particularly Ukraine, taking into account national legal systems, administrative-territorial structures, and levels of socio-economic development, is also promising. Such research may serve as a basis for improving national decentralization policies and developing resilient local self-government systems.

Key words: local government, decentralization, municipalities, public administration, digitalization, e-government, smart governance, citizen participation, public services, sustainable development of territories.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації публічного управління, посилення процесів децентралізації та зростання ролі територіальних громад питання ефективного функціонування системи місцевого самоврядування набуває особливої наукової й практичної актуальності. Попри значний поступ у розвитку місцевої демократії, багато держав стикаються з проблемами обмеженої інституційної спроможності органів місцевої влади, дисбалансу між повноваженнями та фінансовими ресурсами, а також недостатнього рівня залучення громадян до процесів прийняття рішень. Особливої уваги в цьому контексті потребує досвід країн Північної Європи, які вважаються одними з найбільш успішних у сфері організації місцевого самоврядування. Водночас, навіть у цих державах система місцевої влади зазнає впливу сучасних викликів, пов'язаних із демографічними змінами, старінням населення, зростанням бюджетного навантаження, цифровою трансформацією управління та необхідністю забезпечення сталого розвитку територій. Це зумовлює потребу постійного перегляду інституційних моделей, механізмів фінансового забезпечення та форм взаємодії між різними рівнями публічної влади. Актуальність проблеми посилюється ще й тим, що у наукових дослідженнях часто переважає фрагментарний аналіз окремих аспектів місцевого самоврядування у країнах Північної Європи, без

комплексного поєднання історичного, правового, інституційного та функціонального підходів. У цьому зв'язку виникає необхідність системного дослідження розвитку місцевого самоврядування в північних країнах Європи з метою виявлення як його сильних сторін, так і наявних проблем та обмежень. Особливого значення така постановка проблеми набуває для України, яка перебуває на етапі поглиблення реформи децентралізації та потребує науково обґрунтованого використання кращих європейських практик у сфері місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування є однією з базових інституцій демократичної держави, що забезпечує реалізацію принципу народовладдя, наближення публічної влади до громадян та ефективне вирішення питань місцевого значення. У сучасних умовах зростання ролі регіонів, децентралізації влади та посилення вимог до якості публічних послуг питання розвитку місцевого самоврядування набувають особливої актуальності. Країни Північної Європи (Швеція, Фінляндія, Норвегія, Данія, Ісландія) традиційно вважаються одними з найбільш успішних прикладів побудови ефективної системи місцевого самоврядування. Їхні моделі характеризуються високим рівнем автономії муніципалітетів, значною фінансовою самостійністю, чітким розмежуванням повноважень між рівнями влади та активною участю громадян у місцевому управлінні. Саме ці чинники забезпечи-

ли високий рівень соціально-економічного розвитку та довіри населення до органів влади. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу історичних передумов, інституційних засад і сучасних тенденцій розвитку місцевого самоврядування у країнах Північної Європи, а також визначення проблем і перспектив його подальшої еволюції. Особливе значення такий аналіз має у контексті реформування системи місцевого самоврядування в Україні та адаптації кращих європейських практик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наукова література демонструє стійке зацікавлення питанням місцевого самоврядування у країнах Північної Європи, що пояснюється високим рівнем автономії муніципалітетів, розвиненою фінансовою системою місцевих органів влади та активною участю громадян у прийнятті рішень. Висновки досліджень підкреслюють, що північна модель місцевого самоврядування є поєднанням історичних традицій, правових гарантій, інституційної стабільності та високої соціальної ефективності. Так, Baldersheim і Bäck (2008) [1] здійснили фундаментальний аналіз історичного розвитку місцевого самоврядування у північних країнах, наголошуючи на значенні реформ 1862 року у Швеції [2] як стартової точки формування сучасних муніципалітетів із власним бюджетом та податковими правами. Подібні трансформації відбувалися у Фінляндії [3], Данії та Ісландії [4], що дозволило закласти основу для високої автономії сучасних муніципалітетів та багаторівневої системи управління [5]. Дослідження Північної ради [5] та KS (2019) [7] підтверджують, що конституційні та правові гарантії місцевого самоврядування є ключовими чинниками довіри громадян до муніципалітетів і забезпечують стабільність системи. Ці праці демонструють, що навіть за умов значної децентралізації зберігається чітке розмежування повноважень між центральним і місцевим рівнями влади, що забезпечує баланс автономії та координації. Окрему увагу в останніх дослідженнях приділяють фінансовій спроможності муніципалітетів. Монографії та аналітичні звіти [3; 7; 11; 19] показують, що країни Північної Європи мають високий рівень фіскальної автономії місцевих органів: муніципалітети можуть встановлювати податки на доходи громадян, формувати власні бюджети та здійснювати міжмуніципальне фінансове вирівнювання. При цьому, дослідники відзначають різні моделі фінансування в залежності від країни: у Швеції та Фінляндії фінансова автономія є максимальною, тоді як у Норвегії та Данії спостерігається більша роль центрального уряду у бюджетному регулюванні. Такі відмінності впливають на інституційну спроможність муніципалітетів та їхню здатність ефективно надавати соціальні послуги [12]. Останні публікації [6, 10, 20] демонструють, що муніципалітети Північної Європи відповідають за широкий спектр соціальних і публічних функцій: освіту, охорону здоров'я,

транспорт, соціальні послуги, просторове планування та інфраструктуру. Дослідження ORF (2021) [6] та Nordregio (2022) [20] показують, що ефективність муніципалітетів значною мірою залежить від розвитку мережевого управління та міжмуніципального співробітництва. Сучасні тенденції включають інтеграцію цифрових платформ, електронних сервісів і елементів smart governance, що сприяє прозорості, підзвітності та залученню громадян до процесів прийняття рішень. Разом з тим, сучасні дослідження [12; 13; 17] звертають увагу на ряд проблем, які впливають на ефективність місцевого самоврядування:

- демографічні зміни та старіння населення у малих муніципалітетах;
- зростання бюджетного навантаження та обмеженість фінансових ресурсів;
- неоднорідний рівень участі громадян у процесах управління;
- потреба у цифровізації та модернізації управлінських механізмів.

Вирішення цих проблем, на думку дослідників, потребує розвитку міжмуніципального співробітництва, вдосконалення фінансових інструментів та впровадження інноваційних підходів у сфері публічного управління. Монографії та навчальні посібники [10; 13–16; 20] підкреслюють важливість порівняльного підходу для адаптації північних моделей до національних умов інших держав. Дослідження вказують, що успішний досвід країн Північної Європи можна використати для реформування системи місцевого самоврядування в Україні та інших країнах шляхом впровадження принципів автономії, фінансової самостійності та активної участі громадян у прийнятті рішень. Таким чином, комплексний аналіз останніх досліджень підтверджує, що північна модель місцевого самоврядування є високоєфективною і стабільною, поєднуючи автономію муніципалітетів, фінансову спроможність та активне залучення громадян. Водночас, сучасні виклики, такі як демографічні зміни, фінансові обмеження та цифровізація управління створюють потребу у подальшому вдосконаленні механізмів управління, розвитку міжмуніципальної співпраці та адаптації кращих практик у інших країнах.

Метою статті є комплексний аналіз розвитку системи місцевого самоврядування у країнах Північної Європи, виявлення основних проблем її функціонування та визначення перспектив подальшого розвитку з урахуванням можливостей використання цього досвіду в інших державах.

Матеріали і методи. Емпіричну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, аналітичні звіти міжнародних організацій (зокрема Ради Європи, ОЕСР, Північної ради), нормативно-правові акти та конституційні положення країн Північної Європи, офіційні публікації органів державної та місцевої влади, а також статистичні та довідкові матеріали.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що забезпечують комплексний та міждисциплінарний аналіз розвитку системи місцевого самоврядування у країнах Північної Європи:

- діалектичний метод, який дав змогу розглядати місцеве самоврядування як динамічне явище, що перебуває у постійному розвитку під впливом соціально-економічних, політичних та правових чинників;
- історичний метод, що дозволив простежити етапи становлення та еволюції інститутів місцевого самоврядування у Швеції, Данії, Норвегії, Фінляндії та Ісландії, виявити історичні передумови сучасних моделей децентралізації та автономії муніципалітетів;
- порівняльно-правовий метод застосовувався з метою зіставлення конституційно-правових засад, організаційних структур і функціональних повноважень органів місцевого самоврядування в окремих країнах Північної Європи, що дало можливість визначити спільні риси та національні особливості їх розвитку;
- системний та структурно-функціональний методи дали змогу розглянути місцеве самоврядування як цілісну багаторівневу систему, елементи якої перебувають у взаємозв'язку між собою та з центральними органами державної влади. За допомогою цих підходів проаналізовано розподіл повноважень, фінансові механізми, а також інституційні взаємодії між муніципальним і регіональним рівнями управління;
- метод аналізу і синтезу для узагальнення теоретичних положень та емпіричних даних, а також формально-юридичний метод для тлумачення норм національного законодавства та міжнародних документів у сфері місцевого самоврядування;
- статистичний метод використовувався для аналізу показників фінансової спроможності муніципалітетів, демографічних тенденцій та рівня участі громадян у місцевому управлінні.

Сукупне застосування зазначених методів забезпечило наукову обґрунтованість висновків та достовірність результатів дослідження.

Виклад основного матеріалу. Система місцевого самоврядування у країнах Північної Європи має глибоке історичне коріння, що сягає першої половини XIX століття та нерозривно пов'язане з процесами формування національних держав, демократизації суспільно-політичного життя і становлення правової держави. У цей період відбувався поступовий перехід від традиційних форм локального управління, заснованих на станових, церковних або корпоративних інститутах, до світських органів муніципальної влади, які діяли на засадах виборності, колегіальності та правової визначеності. Саме цей етап заклав підвалини сучасного розуміння місце-

вого самоврядування як самостійної форми публічної влади, відокремленої від державної адміністрації, але, водночас, інтегрованої у загальну систему управління. Історичні передумови становлення місцевого самоврядування у північних країнах значною мірою визначалися соціально-економічними трансформаціями, розвитком ринкових відносин і поступовим утвердженням принципів громадянської рівності.

Перший етап (перша половина XIX століття) характеризується зародженням інституційних форм місцевого самоврядування в умовах формування національних держав у країнах Північної Європи, насамперед у Швеції, Данії та Норвегії. У цей період місцеве управління значною мірою спиралося на традиційні громади, парафії та сільські общини, які виконували базові адміністративні, судові та соціальні функції. У Швеції та Данії важливу роль відігравали парафіяльні ради, що відповідали за місцеві фінанси, утримання інфраструктури та соціальну допомогу, тоді як у Норвегії місцеве управління розвивалося на основі сільських громад із високим рівнем самоорганізації населення. Попри збереження значного впливу центральної влади, у цей період поступово впроваджувалися принципи виборності та колегіальності органів місцевого управління, що сприяло формуванню відповідальності місцевих еліт перед громадами. Таким чином, перший етап заклав інституційні та культурні передумови для подальшого розвитку місцевого самоврядування як самостійного рівня публічної влади.

Другий етап (друга половина XIX — початок XX століття) пов'язаний із прийняттям базового муніципального законодавства, яке остаточно закріпило автономію місцевих громад і визначило їх правовий статус. У Швеції ключовим кроком стали муніципальні реформи 1862 року, які розмежували церковні та світські функції місцевої влади та надали муніципалітетам чітко визначені повноваження у сфері місцевих фінансів і управління. У Данії муніципальні закони кінця XIX століття сприяли формуванню стабільної системи місцевого самоврядування з виборними радами та розвиненими механізмами підзвітності. У Фінляндії, яка на той час перебувала у складі Російської імперії, поступове розширення прав місцевих громад і розвиток муніципальних інституцій стали важливим чинником збереження національної ідентичності та управління автономії. На цьому етапі муніципалітети в країнах Північної Європи остаточно утвердилися як самостійні суб'єкти публічної влади з власними фінансовими ресурсами та органами управління.

Третій етап (міжвоєнний період і післявоєнні десятиліття XX століття) характеризується суттєвим розширенням функцій місцевого самоврядування у зв'язку з формуванням держав загального добробуту у Швеції, Данії, Норвегії та Фінляндії. У цей період муніципалітети отримали ключову роль у реа-

лізації соціальної політики у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, житлового будівництва та розвитку місцевої інфраструктури. У Швеції та Данії органи місцевого самоврядування стали основними провайдерами соціальних послуг, що вимагало значного розширення адміністративних і фінансових ресурсів. У Норвегії та Фінляндії муніципалітети також набули провідного значення у забезпеченні високих соціальних стандартів, що сприяло професіоналізації місцевого управління та формуванню ефективної моделі взаємодії між центральною і місцевою владою. Саме в цей період було закладено сучасні засади скандинавської моделі місцевого самоврядування.

Четвертий етап (кінець XX — початок XXI століття) пов'язаний із масштабними адміністративно-територіальними реформами, модернізацією управлінських підходів і активним використанням цифрових технологій у країнах Північної Європи. У Данії муніципальна реформа 2007 року була спрямована на укрупнення муніципалітетів і підвищення їх управлінської спроможності. У Фінляндії та Норвегії реалізовувалися реформи, спрямовані на оптимізацію територіальної організації влади, зміцнення фінансової бази місцевих громад і розширення міжмуніципального співробітництва. У Швеції основний акцент було зроблено на підвищенні якості публічних послуг, розвитку електронного урядування та впровадженні цифрових інструментів участі громадян. Для сучасного етапу характерний пошук балансу між управлінською ефективністю та збереженням демократичної участі населення, що забезпечує стійкість і адаптивність системи місцевого самоврядування в умовах сучасних викликів та закріплює її як важливу складову демократичної політичної культури країн Північної Європи.

Ключовим етапом у розвитку місцевого самоврядування у Швеції стали муніципальні реформи 1862 року, які запровадили принципове розмежування між церковними та світськими громадами, надали муніципалітетам статус юридичних осіб і закріпили їх право самостійно формувати бюджети за рахунок місцевих податків [1, с. 24–27; 2, с. 1–3]. У результаті цих реформ муніципалітети отримали чітко визначені повноваження у сфері освіти, соціального забезпечення, місцевої інфраструктури та охорони громадського порядку. Важливо підкреслити, що саме в цей період було закладено принцип відповідальності місцевої влади перед громадою, який і сьогодні є визначальним для шведської моделі самоврядування. Дослідники зазначають, що інституційна стабільність і поступовість реформ сприяли формуванню високого рівня довіри населення до органів місцевої влади та їх ефективному функціонуванню у довгостроковій перспективі. Наявність чітко окреслених компетенцій, фінансової автономії та розвинутих механізмів громадського контролю дозволила муніципалітетам Швеції стати ключовими акторами

соціально-економічного розвитку територій. Подібні процеси простежувалися і у Фінляндії, де наприкінці XIX століття було прийнято муніципальне законодавство, яке закріпило автономний статус місцевих громад і надало їм широкі повноваження у сфері освіти, соціального захисту та охорони здоров'я [3, с. 15–18]. Особливістю фінської моделі стало поступове перетворення муніципалітетів на ключових постачальників публічних послуг, що зумовило високу інституційну спроможність місцевого рівня. У XX столітті саме муніципалітети взяли на себе основний тягар реалізації соціальної політики, що стало підґрунтям для формування сучасної фінської держави добробуту. У Данії та Норвегії становлення місцевого самоврядування також супроводжувалося поетапним розширенням компетенцій муніципалітетів і посиленням їх фінансової незалежності, що відповідало загальноєвропейським тенденціям децентралізації публічної влади та формування соціально орієнтованої держави. Початково діяльність органів місцевого самоврядування була зорієнтована переважно на вирішення обмеженого кола локальних питань, таких як утримання доріг, організація громадського порядку, забезпечення санітарних умов та підтримка незахищених верств населення. Проте, вже на початку XX століття функціонал муніципалітетів почав поступово розширюватися відповідно до зростаючих потреб суспільства. Особливо значущі трансформації відбулися у XX столітті після Другої світової війни, коли у країнах Північної Європи сформувалися держави загального добробуту (welfare state). Передача значної частини соціальних і публічних функцій на місцевий рівень сприяла підвищенню ефективності управління та наближенню послуг до громадян [7, с. 41–45]. Муніципалітети стали ключовими виконавцями соціальної політики держави, що зумовило необхідність зміцнення їх фінансової та адміністративної спроможності, розвитку професійного муніципального менеджменту та системи стратегічного планування.

На рубежі XX–XXI століть країни Північної Європи здійснили низку масштабних адміністративно-територіальних реформ, спрямованих на укрупнення муніципалітетів та оптимізацію структури місцевого управління. Метою цих реформ було забезпечення спроможності органів місцевого самоврядування ефективно виконувати зростаючий обсяг повноважень в умовах глобалізації, урбанізації та демографічних змін [10, с. 52–56]. Зменшення кількості муніципалітетів супроводжувалося розвитком міжмуніципального співробітництва, що дозволяло зберігати доступність публічних послуг навіть у віддалених і малонаселених територіях. Інституційні моделі місцевого самоврядування у країнах Північної Європи характеризуються певною різноманітністю. Поряд з однорівневими муніципальними системами, характерними, зокрема, для Ісландії, поширеними є двохрівневі моделі, які поєднують

муніципалітети та регіональні органи влади (лени, округи, регіони) [4, с. 6–9]. У Швеції та Норвегії регіональний рівень відповідає за спеціалізовані публічні послуги, насамперед, у сфері охорони здоров'я, регіонального розвитку та транспорту, тоді як муніципалітети зосереджуються на базових соціальних, освітніх та інфраструктурних функціях. У Фінляндії муніципалітети залишаються ключовими суб'єктами місцевого управління і мають право встановлювати власні податки на доходи фізичних осіб, що забезпечує значну частину їхніх бюджетних надходжень [3, с. 22–25]. Це створює умови для фінансової самодостатності місцевих громад і потребує ефективних механізмів міжбюджетного вирівнювання з метою запобігання надмірних соціально-економічних диспропорцій між територіями. Однією з фундаментальних характеристик системи місцевого самоврядування у країнах Північної Європи є її міцне конституційно-правове закріплення. У більшості цих держав принцип місцевої автономії зафіксований у конституціях або базових законах, що гарантує стабільність статусу муніципалітетів і захист їх повноважень від надмірного втручання центральної влади [14, с. 88–91]. Так, у Швеції Конституційний акт про форму правління визнає місцеве самоврядування однією з основ демократичного устрою держави та гарантує муніципалітетам право самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах закону [1, с. 33–35]. Високий рівень фіскальної автономії є однією з визначальних рис північної моделі місцевого самоврядування. У Швеції та Фінляндії муніципалітети самостійно визначають ставки місцевого податку на доходи, що дозволяє їм гнучко реагувати на потреби громади та фінансувати широкий спектр публічних послуг [11, с. 14–18]. У Данії та Норвегії податкова автономія дещо обмеженіша, однак місцеві бюджети залишаються відносно незалежними завдяки розвиненим системам міжбюджетного вирівнювання та стабільним трансфертам з державного бюджету [7, с. 49–53]. Муніципалітети країн Північної Європи виконують надзвичайно широкий спектр функцій, що охоплюють більшість сфер повсякденного життя громадян. До ключових напрямів їх діяльності належать: організація дошкільної та середньої освіти, надання соціальних послуг, первинна медична допомога, житлово-комунальне господарство, просторове планування та розвиток місцевої інфраструктури [6, с. 3–7]. Такий обсяг повноважень зумовлює високу відповідальність органів місцевого самоврядування та потребу у професійному управлінні. Водночас, незважаючи на значну автономію, діяльність муніципалітетів координується з боку центральної влади через систему законодавчих, фінансових і консультативних механізмів. У країнах Північної Європи поширеною є практика регулярних консультацій між державними та місцевими органами влади під час розробки нормативно-правових актів, що стосу-

ються місцевого самоврядування [1, с. 58–61]. Разом з тим, муніципалітети Північної Європи стикаються з низкою серйозних викликів, серед яких: зростання витрат на соціальні послуги, інфляційні процеси та економічна нестабільність. До основних викликів належить фінансовий тиск на місцеві бюджети, спричинений старінням населення, зростанням потреб у соціальному та медичному забезпеченні, а також підвищенням вартості публічних послуг. Значною проблемою залишається кадрове забезпечення муніципалітетів, особливо у малих та периферійних громадах, де спостерігається дефіцит кваліфікованих управлінських кадрів.

Окремим викликом є забезпечення рівного доступу до публічних послуг у міських і сільських громадах. Урбанізаційні процеси та депопуляція віддалених регіонів ускладнюють збереження інфраструктури та соціальних стандартів на однаковому рівні, що потребує розвитку.

Перспективи подальшого розвитку місцевого самоврядування у країнах Північної Європи пов'язані з поглибленням децентралізації, що передбачає розширення повноважень органів місцевої влади та посилення їх реальної автономії у фінансовій, адміністративній й управлінській сферах. У сучасних умовах децентралізація розглядається як ключовий інструмент підвищення ефективності публічного управління, оскільки дозволяє адаптувати управлінські рішення до специфічних потреб територіальних громад та забезпечити більш тісний зв'язок між владою і громадянами. Водночас, важливою складовою подальшого розвитку місцевого самоврядування є активне використання цифрових технологій у публічному управлінні, що сприяє модернізації управлінських процесів, підвищенню прозорості діяльності муніципалітетів і покращенню доступності публічних послуг для населення. Запровадження електронних сервісів, цифрових платформ комунікації та інструментів електронної участі створює умови для більш оперативного реагування органів місцевої влади на запити громади та підвищує рівень відкритості прийняття рішень. Важливим напрямом розвитку залишається також розширення форм участі громадян у місцевому управлінні через використання механізмів електронних консультацій, громадських обговорень і партисипативного врядування, що сприяє зміцненню демократичних засад місцевого самоврядування. Розвиток концепцій smart governance, електронних сервісів та партнерства між муніципалітетами, бізнесом і громадянським суспільством формує інституційні та організаційні передумови для підвищення якості публічних послуг, ефективного використання ресурсів і забезпечення сталого соціально-економічного розвитку територій у країнах Північної Європи [20, с. 9–12].

Висновки. Проведений аналіз розвитку системи місцевого самоврядування у країнах Північної Європи дозволяє дійти висновку, що північна модель

муніципального управління сформувалася як результат тривалого історичного розвитку, послідовних інституційних реформ та глибокого укорінення демократичних традицій. Її ключовими ознаками є високий рівень автономії муніципалітетів, чітке конституційно-правове закріплення повноважень органів місцевого самоврядування, значна фінансова самостійність та орієнтація на забезпечення високої якості публічних і соціальних послуг. Досвід Швеції, Фінляндії, Норвегії, Данії та Ісландії свідчить, що ефективне місцеве самоврядування є важливим чинником соціально-економічного розвитку територій, підвищення добробуту населення та зміцнення довіри громадян до публічної влади. Передача значної частини функцій у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та просторового планування на місцевий рівень сприяє більш гнучкому й адресному реагуванню на потреби громад. Водночас, сучасний етап розвитку місцевого самоврядування у країнах Північної Європи характеризується наявністю низки викликів. Серед них особливе місце посідають фінансовий тиск на місцеві бюджети, зумовлений зростанням соціальних витрат, демографічними змінами, зокрема, старінням населення та скороченням чисельності мешканців у сільських

і віддалених муніципалітетах, а також нерівномірний рівень громадянської участі у місцевому управлінні. Ці проблеми вимагають пошуку нових управлінських рішень, оптимізації міжбюджетних відносин і розвитку міжмуніципального співробітництва.

Перспективи подальшого розвитку системи місцевого самоврядування у країнах Північної Європи пов'язані з поглибленням процесів децентралізації, впровадженням цифрових технологій та інноваційних підходів до управління (smart governance), а також із розширенням партнерства між органами місцевої влади, бізнесом і інститутами громадянського суспільства. Особливої ваги набуває розвиток механізмів участі громадян у прийнятті рішень, що сприятиме підвищенню прозорості, підзвітності та легітимності місцевої влади. Узагальнення досвіду країн Північної Європи має важливе практичне значення для інших держав, зокрема для України, у контексті реформування системи місцевого самоврядування та децентралізації публічної влади. Адаптація окремих елементів північної моделі, з урахуванням національних особливостей, може сприяти підвищенню ефективності місцевого управління, зміцненню фінансової спроможності територіальних громад і сталому розвитку регіонів.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ФІНАНСУВАННЯ: Авторі не отримували фінансування для цього дослідження.

ЗАЯВА ПРО ДОСТУПНІСТЬ ДАНИХ: Не застосовується.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: Авторі заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Література

1. Baldersheim, H., Bäck, H. Місцеве самоврядування в країнах Північної Європи. Стокгольм: SALAR International, 2008. 112 с.
2. Муніципальні реформи у Швеції 1862 року. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Swedish_municipal_reforms_of_1862 (дата звернення: 20.01.2026).
3. Муніципалітети Фінляндії. Гельсінкі: Міністерство фінансів Фінляндії, 2019. 64 с.
4. Адміністративно-територіальний устрій Ісландії. Рейк'явік : Уряд Ісландії, 2020. 48 с.
5. Північна рада: структура та повноваження. Копенгаген : Nordic Council Publications, 2018. 56 с.
6. Управління міським розвитком у країнах Північної Європи. Нью-Делі : Observer Research Foundation, 2021. 18 с.
7. Місцева автономія у країнах Північної Європи: звіт KS. Осло: Норвезька асоціація органів місцевого та регіонального самоврядування, 2019. 92 с.
8. Нарис місцевого самоврядування у Швеції. Портал «Децентралізація». 2020. С. 1–5.
9. Як адміністративна реформа в Естонії підсилює місцеве самоврядування. Портал «Децентралізація». 2021. С. 3–8.
10. Удосконалення систем місцевого самоврядування у країнах Північної Європи : монографія. Київ : НАДУ, 2018. 180 с.
11. Дані про місцеву автономію в Європі. Відень: KDZ — Центр досліджень публічного управління, 2020. 36 с.
12. Норвезькі муніципалітети: сучасні виклики. *Nordic Labour Journal*. 2024. № 2. С. 10–16.
13. Розвиток місцевого самоврядування в ЄС: уроки для України. *Публічне адміністрування*. 2019. № 3. С. 45–52.
14. Конституційно-правове регулювання децентралізації : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 256 с.
15. Досвід місцевого самоврядування: загальні моделі : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2017. 212 с.
16. Конституційно-правові засади формування місцевої влади в Європі. Харків : Право, 2018. 198 с.
17. Законодавчі аспекти місцевого самоврядування. Київ : Центр політико-правових реформ, 2021. 84 с.

18. Інститути громадянського суспільства в системі публічної влади. Київ : Інститут держави і права НАН України, 2019. 240 с.
19. Індекс місцевої автономії у країнах Європи. Брюссель : Комітет регіонів ЄС, 2020. 60 с.
20. Порівняльний аналіз моделей управління у країнах Північної Європи. Стокгольм : Nordregio, 2022. 74 с.

References

1. Baldersheim, H., Bäck, H. (2008). *Local Government in the Nordic Countries*. Stockholm: SALAR International. 112 p.
2. Swedish municipal reforms of 1862. (2026). Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Swedish_municipal_reforms_of_1862
3. Ministry of Finance of Finland. (2019). *Municipalities of Finland*. Helsinki. 64 p.
4. Government of Iceland. (2020). *Administrative Divisions of Iceland*. Reykjavik. 48 p.
5. Nordic Council. (2018). *Nordic Council: Structure and Functions*. Copenhagen. 56 p.
6. Observer Research Foundation. (2021). *Urban Governance in Nordic Countries*. New Delhi. 18 p.
7. KS — Norwegian Association of Local and Regional Authorities. (2019). *Local Autonomy in Nordic Countries*. Oslo. 92 p.
8. Decentralization Portal. (2020). *Local Government in Sweden*. Kyiv. 5 p.
9. Decentralization Portal. (2021). *Administrative Reform in Estonia and Local Government*. Kyiv. 8 p.
10. National Academy for Public Administration. (2018). *Improvement of Local Government Systems in Nordic Countries*. Kyiv. 180 p.
11. KDZ Centre for Public Administration Research. (2020). *European Local Government Autonomy Data*. Vienna. 36 p.
12. Nordic Labour Journal. (2024). *Municipal Challenges in Norway*, 2, 10–16.
13. Public Administration Journal. (2019). *Local Government Development in the EU: Lessons for Ukraine*, 3, 45–52.
14. Yurinkom Inter. (2020). *Constitutional Regulation of Decentralization*. Kyiv. 256 p.
15. Ivan Franko National University of Lviv. (2017). *Local Government Models*. Lviv. 212 p.
16. Pravo Publishing House. (2018). *Constitutional Foundations of Local Authority in Europe*. Kharkiv. 198 p.
17. Centre for Political and Legal Reforms. (2021). *Legislative Aspects of Local Government*. Kyiv. 84 p.
18. Institute of State and Law of NAS of Ukraine. (2019). *Civil Society Institutions in Public Governance*. Kyiv. 240 p.
19. European Committee of the Regions. (2020). *Local Autonomy Index in Europe*. Brussels. 60 p.
20. Nordregio. (2022). *Nordic Governance Comparison*. Stockholm. 74 p.

Дата першого надходження статті до видання: 14.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026

Дата публікації: 23.03.2026